

Стаднік Н. В.,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
початкової освіти та методик
природничо-математичних дисциплін

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

***Анотація.** Стаття присвячена актуальним питанням формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів. Теоретично обґрунтовано зміст компонентів технології реалізації педагогічних умов формування готовності студентів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів. Визначено етапи реалізації даної технології (орієнтувально-інформаційний, теоретичний і узагальнюючо-практичний), цілі кожного етапу. Проведений аналіз періоджерел з теми дослідження дозволив визначити та теоретично обґрунтувати педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісно орієнтованої освіти.*

***Ключові слова:** особистісно орієнтоване навчання, особистість, готовність, майбутній учитель, технологія, умова, початкова школа.*

Актуальність. Особливої актуальності сьогодні набуває питання формування готовності майбутнього вчителя (у тому числі й учителя початкової школи) до реалізації ідей особистісно орієнтованої освіти. Існує реальна суперечність: є законодавча та наукова готовність інноваційно розв'язувати проблеми початкової освіти, але процес її реформування гальмується через недостатню підготовку освітян до роботи в початковій школі, що зазнає модернізаційних перетворень на засадах особистісно орієнтованої педагогіки. Розв'язання цієї суперечності розглядається науковцями як передумова успішності розбудови сучасної системи початкової освіти в Україні на гуманістичних і демократичних засадах. В основу статті покладено припущення про те, що процес формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів буде ефективним, якщо:

- підготовка студентів здійснюється на засадах технологічного підходу завдяки розробці та впровадженню в навчально-виховний процес відповідної технології;
- підготовка має цілісний характер, що забезпечується включенням до змісту технології блоків-напрямів, націлених на формування у студентів функціональних і особистісних компонентів готовності в їх органічній єдності та взаємозв'язку;

- підготовка спрямовується на становлення майбутніх освітян як суб'єктів особистісно орієнтованого навчання молодших школярів завдяки суб'єкт-суб'єктному характеру взаємодії учасників навчально-виховного процесу, індивідуалізації навчання студентів, створенню умов для їхньої професійної та особистісної самореалізації.

Цілі статті. Розглянути особливості та визначити педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Готовність вчителя до професійної діяльності стала предметом спеціальних досліджень учених, починаючи з 70-х років ХХ ст. Ретроспективний аналіз дозволив виявити співіснування найрізноманітніших наукових підходів до визначення цього поняття та структури готовності: *психофізіологічного* (В. Шмига та ін.), *функціонального* (Н. Кузьміна, Р. Пенькова, Т. Солод та ін.), *особистісного* (С. Єлканов, Л. Кадченко, Л. Кондрашова, Р. Нью, І. Огородников та ін.), *особистісно-функціонального* (Л. Веретенников, Л. Подимова, В. Сластьонін та ін.), *культурологічного* (О. Міщенко та ін.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Трактуючи готовність вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів у контексті особистісно-функціонального підходу, розуміємо її як інтегративну якість особистості, що являє собою єдність особистісних і функціональних компонентів та є умовою успішної професійної діяльності гуманістичного спрямування. Як її особистісні компоненти ми розглядали мотиваційну, інформаційну, процесуально-діяльнісну та рефлексивну складові, а як функціональні компоненти – здатність до виконання конструктивної, організаційної, комунікативної та гностичної функцій професійної діяльності гуманістичного спрямування.

Професійна підготовка майбутніх учителів початкових класів є предметом спеціальних досліджень багатьох учених – Ш. Амонашвілі, С. Бабашина, Н. Бібік, В. Давидова, О. Дусавицького, Д. Ельконіна, Л. Занкова, В. Ковальова, І. Ляска, О. Савченко, В. Ставицького, В. Сухомлинського, Л. Хомич та ін. У працях цих науковців визначено закономірності та принципи професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів, здійснено порівняльну характеристику основних наукових підходів до розв'язання проблеми формування готовності освітян до професійної діяльності в початковій школі,

охарактеризовано етапи та особливості її організації в різних країнах світу. За часів Новітньої історії підготовка майбутніх учителів у переважній більшості професійних навчальних закладів України та зарубіжних країн здійснювалась (і здійснюється зараз) за *традиційною освітньою парадигмою*. У її межах учитель початкових класів розглядається як компетентний і широкоосвічений фахівець, основною *функцією* якого є формування у молодших школярів елементарних знань, умінь і навичок. До компонентів змісту традиційної педагогічної освіти входять три цикли предметів: загальнонаукові, спеціальні та педагогічні. У різних країнах світу співвідношення циклів і розподіл їх за роками навчання суттєво відрізняються. Характерною особливістю програм підготовки вчителів початкових класів в розвинених країнах є їх варіативність і подріблення педагогічних курсів. Традиційними для більшості західних країн є органічне сполучення фронтальних (лекційних, семінарських і практичних) та індивідуальних (тьюторських) форм навчання. Серед методів навчання переважають проблемні та дискусійні. Виключне значення надається таким практичним методам навчання, як мікрОВикладання, моделювання навчальних ситуацій, рольові ігри.

В останні десятиріччя в Європі розпочався пошук принципово нових моделей підготовки вчителів початкових класів, які б відповідали аксіологічним імперативам Болонського процесу та забезпечували б: підготовку вчителя, спроможного працювати в полікультурному освітньому просторі; становлення майбутнього вчителя як суб'єкта особистісно орієнтованої освіти учнів; перехід до вищої освіти як єдиного типу підготовки вчителів початкових класів; рух до інтегративних моделей "ВНЗ-ЗНЗ", де школа виступає партнером вищих педагогічних навчальних закладів у професійно-педагогічній підготовці майбутнього вчителя (Л. Пуховська та ін.). Україна, як учасниця Болонського процесу, розпочала процес модернізації системи педагогічної освіти згідно з основними положеннями парадигми європейського виміру в освіті.

Проблема формування готовності майбутнього вчителя до успішної професійної діяльності на засадах особистісно орієнтованої педагогіки стала предметом наукового вивчення таких фахівців науки, як: Р. Барта, І. Беґа, І. Зязюна, С. Кульневича, О. Пехоти, А. Старєвої та інших, починаючи з другої половини ХХ ст. *Методологічною основою* її розв'язання є основні положення *гуманістичної філософії* та *особистісний підхід*.

У педагогічній науці особистісний підхід в освіті трактується по-різному: як *етико-гуманістичний принцип* і *ціннісна орієнтація* (С. Гончаренко, Г. Сиротенко та ін.), як *побудова особливого роду педагогічного процесу*, орієнтованого на розвиток і саморозвиток особистості учня (В. Серіков та ін.), як *певний методологічний інструментарій*, розробка якого має спиратися на синтез здобутих психологічною та педагогічною наукою закономірностей функціонування та розвитку особистості (О. Пехота та ін.). Ми розуміємо під особистісно орієнтованим підходом систему *принципів* – вихідних концептуальних положень педагогічної діяльності, основою яких є погляд на особистість учня та педагога як на найвищі цінності.

Система принципів, що обумовлює своєрідність особистісно орієнтованого підходу порівняно з іншими підходами в освіті (традиційним, індивідуальним, культурологічним тощо), була предметом дослідження С. Подмазіна, О. Савченко, Є. Степанова, С. Якиманської та ін. Сутнісний аналіз номенклатури та змісту принципів, сформульованих науковцями, уможливив висновок про те, що стрижнем особистісного підходу є зосередження педагогів на потребах та інтересах учнів, урахування в навчально-виховному процесі індивідуальних здібностей і можливостей школярів. Водночас учені, які сповідують цінності особистісно орієнтованого підходу, наполягають на необхідності його розмежування з індивідуальним підходом.

Основні положення особистісного підходу знаходять своє втілення в *особистісно орієнтованій освіті* (І. Бех, Є. Бондаревська, С. Подмазін, В. Серіков та ін.). Вона розглядається як альтернатива традиційній освіті та визначається як особливий тип освіти, при якій створено оптимальні умови для розвитку в учнів здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності та самореалізації. Перехід до особистісно орієнтованої освіти пов'язаний з розв'язанням складного завдання: синтезу знаннево-стандартизованого і особистісного компонентів змісту освіти. Це виявляється можливим за умов включення до змісту освіти аксіологічного, когнітивного, дієво-творчого і особистісного компонентів. До функцій особистісно орієнтованої освіти вчені відносять розвиток індивідуальних здібностей кожного учня; максимальне виявлення, ініціювання, використання, “окультурення” його суб'єктного досвіду; допомогу учневі в процесі самопізнання, самовизначення та самореалізації; сприяння формуванню культури життєдіяльності.

Особистісно орієнтоване навчання *розглядається науковцями як органічна складова особистісно орієнтованої освіти та визначається як* навчання, сутнісними ознаками якого є: спрямованість на розвиток і саморозвиток особистості учнів, опора на їх суб'єктний досвід, створення умов для їхньої подальшої особистісної та професійної самореалізації, варіативність змісту освіти, індивідуалізація навчання, суб'єкт-суб'єктний характер взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Узагальнення результатів теоретико-методологічних пошуків українських і зарубіжних науковців (Г. Балд, І. Бех, В. Кирилов, В. Кульневич, О. Ляшко, О. Пехота, С. Подмазін, В. Серіков, І. Якиманська та ін.) дозволило сформулювати основні положення особистісно орієнтованого навчання молодших школярів. Наведемо їх.

1. Цінностями особистісно орієнтованого навчання є пріоритет індивідуальності, самоцінності та самобутності учня.

2. Особистісно орієнтоване навчання має забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості учня.

3. Особистісно орієнтоване навчання являє собою органічне поєднання навчання, спрямованого на засвоєння особистістю нормативно визначеного соціального досвіду та індивідуально значущої для суб'єкта навчання діяльності, в якій відбувається становлення і розвиток його як особистості.

4. Під час проектування навчального процесу маємо виходити з визнання двох його рівнозначних складових: навчання і учіння, оскільки учіння є особистісно значущим для учня, а тому дієвим джерелом розвитку його особистості.

5. Особистісно орієнтоване навчання має забезпечувати учневі можливість реалізувати себе в навчально-пізнавальній та інших видах діяльності. Воно будується за принципом варіативності, що виявляється в різноманітності змісту, методів і форм навчального процесу, вибір яких має здійснюватися педагогом спільно з учнями.

6. У процесі проектування процесуально-діяльного компоненту навчання необхідним виявляється передбачення спеціально організованої роботи з виявлення суб'єктивного досвіду кожного учня з метою його подальшої соціалізації. Розвиток учня як особистості (його соціалізація) відбувається не тільки шляхом опанування

ним нормативною діяльністю, але й завдяки постійному збагаченню, перетворенню суб'єктного досвіду.

Аналіз цих положень дозволяє дійти висновку про надзвичайну складність діяльності вчителя початкових класів в умовах особистісно орієнтованого навчання молодших школярів. Учитель має бути високопрофесійним фахівцем, що має гуманістичну спрямованість, приймає цілі особистісно орієнтованої освіти молодших школярів як особистісно значущі, має системні знання теоретико-методологічних основ особистісно орієнтованого навчання, досконало володіє технологією особистісно орієнтованого уроку.

Тому підготовка майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів повинна здійснюватись в умовах *спеціально організованого навчання*. Його метою має бути становлення студента як суб'єкта професійної діяльності гуманістичного спрямування, оскільки тільки вчитель, що сам є особистістю, здатною до самореалізації в професійній діяльності та особистому житті, може виховати гуманістично спрямовану особистість, спроможну до успішної реалізації життєвих і професійних планів. При цьому зміст, методи і форми підготовки студентів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів мають визначатися таким чином, щоб у максимальному ступені забезпечити досягнення сформульованої вище мети [4].

Висновки. Грунтуючись на наведених вище положеннях, нами було визначено педагогічні умови формування готовності майбутнього вчителя початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів: а) здійснення підготовки майбутніх учителів початкових класів до особистісно орієнтованого навчання молодших школярів на засадах технологічного підходу завдяки розробці та впровадженню в навчально-виховний процес відповідної технології; б) цілісний характер підготовки, що забезпечується включенням до змісту технології блоків-напрямів, націлених на формування у студентів функціональних і особистісних компонентів готовності в їх органічній єдності та взаємозв'язку; в) спрямованість підготовки студентів на їх становлення як суб'єктів особистісно орієнтованого навчання молодших школярів, що досягається завдяки суб'єкт-суб'єктному характеру

взаємодії учасників навчально-виховного процесу, індивідуалізації навчання студентів, створенню умов для їхньої професійної та особистісної самореалізації.

Список використаних джерел:

1.Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих закладах освіти: навч. посіб. для слухачів закладів підвищення кваліфікації системи вищої освіти / Я.Я. Болюбаш. – К.: ВВП "Компас", 1997. – 64 с.

2.Гандабура О.В. Особливості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів початкової школи / О.В. Гандабура // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школі. – 2010. - №9. – С. 270 –275.

3.Коваль Л.В. Становлення та розвиток професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у вищих педагогічних навчальних закладах України / Л.В. Коваль // Зб. наук. праць БПДУ (Педагогічні науки). – Бердянськ: : БДПУ, 2009. – №2. – С. 3-8.

4.Шаповал Ю.Д. Закономірності та особливості особистісно орієнтованого навчання молодших школярів / Ю.Д. Шаповал // Дійсність та перспективи розвитку сучасної освіти України: зб. наук. пр. // Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків: Стиль Іздат, 2005. – С. 255–262.